

istražiti zašto je to uspjelo SSSR i Čehoslovačkoj, a zašto nije u prividno naprednijoj Jugoslaviji. S općim slomom komunizma država se raspala u krvavo plaćenom ratu koji dio svojih korijena vuče iz 1941. i 1945. godine, iz Jasenovca i Blajburga.

Razuman čovjek preispituje svoje postupke, zreli narodi pomno preispituju svoju prošlost. Pri tome su simplifikacije vrlo nepoželjne, jer mogu dovesti do neslućenog zla. Jasenovac i Blajburg nisu bili isto, pa je stoga neodrživo poistovjećivati komunizam s fašizmom, staljinizmom i totalitarizmom. Komunizam je slojevit pojam, a naš domaći komunizam posebno je bio raznolik u svojim oblicima i fazama. Nakon petogodišnjeg staljinističkog totalitarizma završio je s originalnom domaćom varijantom ublaženog komunizma koju u svijetu obično nazivaju titoizmom. Izborom tekstova u ovoj knjizi i ovim predgovorom nastojali smo dati naš doprinos razlučivanju i preciznijem definiranju tih pojmova.

Oba autora čiji se tekstovi objavljuju u ovoj knjizi već se 25 godina istraživački, historiografski i publicistički bave temama Jasenovca i Blajburga. Ukupno su o tome objavili više od stotinu novinskih članaka i intervjuja, više od pedesetak radova u stručnim časopisima i zbornicima u zemlji i u inozemstvu, monografsku knjigu *Holokaust u Zagrebu* i brojna poglavlja u svojim historiografskim i publicističkim knjigama posvećenih općim temama hrvatske povijesti. Za ovu knjigu prvenstveno smo odabrali dva naša temeljna rada koji sažeto zaokružuju objektivno istraženu faktografiju Jasenovca i Blajburga, a čitaocu je prepušteno da sâm zaključuje o njihovim razlikama i podudarnostima. Zatim smo uvrstili neke tekstove koji se suprotstavljaju simplifikacijskoj nivelaciji tih dviju povijesnih tragedija. Argumenti se ponegdje ponavljaju, u raznim varijantama, što je neizbježno svojstvo knjiga s izborom tekstova iz različitih medija i razdoblja. Nastojali smo isticati vrijednosti antifašizma, analitički ga razlučiti od pojma komunizam i upozoriti na trajne opasnosti fašističkih recidiva koji još uvijek žive u nekim europskim zemljama i ništa manje u Hrvatskoj. Suvremeni antifašizam najpouzdanija im je barijera. Objedinjujući je faktor koji nadraštava stranačke posebnosti. Izvire iz zajedničkih iskustava svih europskih naroda i bitni je činilac u temeljima opće europske solidarnosti i suvremene demokracije.

Zagreb, oktobar 2011.

(Predgovor za knjigu *Jasenovac i Blajburg nisu isto*)

FOTO: TANJUG

Premijer poslednje nade

PIŠE: DIMITRIJE BOAROV

Vest da je u Zagrebu, 28. novembra 2011. godine, umro Ante Marković, poslednji premijer SFR Jugoslavije, koji je demisionirao 20. decembra 1991. godine, nemoćan da spreči raspad zemlje i zaustavi sve izvesniji unutrašnji rat - na prvi pogled neobično, najšire je odjeknula u Srbiji.

Naizgled, jednog makar koliko popularnog jugoslovenskog premijera i predhodno uspešnog privrednika, kakav je bio Marković, posle smrti u 86. godini (rođen je u Konjicu 25. novembra 1924), i to više od dve decenije nakon njegovog odlaska sa političke scene, nije bilo logično očekivati toliko veliki publicitet raznovrsnih sećanja na „Antino doba“ - kakav je bio primetan baš u Srbiji. I najviše u Srbiji.

No, kad se ova okolnost pažljivije analizira, jasno je zašto je baš toliko ožaljen u Beogradu, odakle je u vreme Miloševićeve vlasti protiv njega i protiv njegove vizije „otvorene Jugoslavije“, tokom kratkog premijerskog mandata (1989-1991) vođena najžešća i najsurovija kampanja (mada se treba podsetiti da ga ni politički centri u Zagrebu

i Ljubljani nisu ni štedeli, ni podržavali). Pre svega zbog toga što je, u međuvremenu, mnogim ljudima u Srbiji postalo jasno da je Marković bio „premier poslednje nade“ da Jugoslavija može opstati i biti uspešna i u „novim vremenima“, a da Milošević nije mogao postati „vođa“ te južnoslovenske zajednice, jer se ona u tom istorijskom trenutku, kada se ruši Berlinski zid i raspadao „stari socijalizam“ u Istočnom lageru, nije mogla održati na starim ideološkim i konstitutivnim osnovama, a pogotovo ne na sili nacionalistički i populistički podbunjene „većinske nacije“, kao nekakva „proširena Srbija“.

Posle decenije sumorne ekonomske i systemske stagnacije posle smrti Josipa Broza Tita, sa stalnim rastom nacionalistički podgrevanih međurepubličkih napetosti, ljudi Jugoslavije su, od prvog dana kad je premijerski položaj preuzeo Ante Marković (16. marta 1989), osetili da se iza njegove vizije „novog socijalizma“ zapravo krije „velika tranzicija“ ka slobodnijoj državi, okrenutoj Zapadu i Evropi, sa osloncem na pojedinca koji može postati „kovač sopstvene

budućnosti“ – jer dobija stvarnu slobodu lične inicijative i privređivanja. To je Marković postigao jednom gotovo suludom deregulacijom – za nekoliko meseci naprosto je ukinuo između 70 i 90 odsto spoljnotrgovinskih propisa i otklonio gotovo sva ograničenja u zasnivanju privatnog biznisa i upotrebe domaćeg i stranog novca.

Ovaj inženjer elektrotehnike (diplomirao je u Zagrebu 1954. godine), posle dugogodišnjeg menadžerskog staža u velikom elektro-mašinskom preduzeću „Rade Končar“ (između 1961. i 1984. godine) uneo je u jugoslovensku politiku samopouzdanje, racionalnost i pragmatičnost, a pri tom je dobro razumeo da obični ljudi i preduzeća moraju biti realni „vlasnici svog novčanička“, a ne samo večito izigrani samoupravljači koji nikad da steknu virtuelno pravo na „raspolaganje rezultatima svoga rada“.

Zbog toga je Marković prvo morao da sruši barijeru između domaćeg i stranog novca, pa je dinar, u svom poznatom „Antiinflationom programu“, koga je pokrenuo krajem 1990. godine, vezao za nemačku marku (7 prema 1) i učinio ga konvertibilnim. Jugosloveni su odjednom mogli sa svojom platom u dinarima da uđu u famozne „fri šopove“ i kupe strana pića i cigarete, mogli su da svoje dinare u banci nominuju u devizna sredstva i tako štede za potrošnju širom sveta. Crni kurs je odjednom nestao, devizne rezerve Jugoslavije su u samo godinu dana povećane za 6 milijardi dolara, a strana, znatno jeftinija roba, pogotovo bela tehnika, preplavila je domaće prodavnice. Zato se stvorio utisak da svako živi slobodnije i po svojoj volji, pa i danas mnogi obični ljudi, pogotovo u Srbiji, tvrde da su u „Antino vreme“ živeli kao nikad pre i kao nikad kasnije, to jest najbolje.

Istina, tome su doprinele i republičke elite, koje su, radi sopstvene afirmacije, otklonile dejstvo „zamrzavanja“ plata koje je na pola godine predviđao Markovićev plan (da bi očuvao sidro fiksiranog deviznog kursa i tako povećao kreditni kapacitet države). A ta trka u „potplaćivanju“ naroda, koju su pokrenule nacionalne elite, ubrzo je potkopala Markovićev program. Tim pre što je njegov zahtev prema republikama unutar SFRJ, da se pristupi federalno rukovodenoj sanaciji nagomilanih finansijskih dubioza u svim krajevima zemlje i da se obustavi inflatorno finansiranje ogromnog „klirinškog suficita“ u razmeni sa tadašnjim Sovjetskim Savezom – naišlo na zdušno, solidarno odbijanje u svim tadašnjim republičkim centrima

- a najbučnije u Beogradu (u kome su delovali najkрупniji posrednici za poslove sa Moskvom).

Kako je Milošević u Srbiji pokušao Markoviću da suprotstavi najpretencioznija obećanja o „švedskom standardu“ svih Srba, kome na putu, navodno, stoji „eksploatacija Srbije“ preko dispariteta u cenama poljoprivrede i proizvodnje sirovina, na jednoj, i cena prerađivačke i lake industrije, na drugoj strani - kampanja protiv njegove politike je postala gotovo histerična. Pri tome, Milošević, čak nije prezaao ni od upada u zajednički platni promet, „stampajući“ samovlasno preko njega nepostojeće pare za svoju državnu potrošnju, na račun svih ostalih (navodno su to radili i drugi, ali sto puta manje). Posle tog upada u platni sistem SFRJ, na prelazu iz 1990, u 1991. godinu, teškog oko 2 milijarde dolara, svima je postalo jasno da se Markovićev plan realno, a ne samo retorički i politički, sabotira i da od Jugoslavije i njene zajedničke ekonomske politike neće biti ništa.

Kada se raspao i Savez komunista Jugoslavije, Marković je pokušao da svoju „jugoslovensku politiku nade i osmeha“ legitimise u narodu putem osnivanja sopstvene stranke, Saveza reformskih snaga Jugoslavije. Predhodno je doneo i prvi „privatizacioni zakon“ u socijalističkom svetu - po kome su radnici u preduzećima mogli kupiti do 60 odsto društvenog kapitala u sopstvenim preduzećima, uz popust i na račun nekog dela plate koji se neće deliti. Ustvari, pokušao je da jednim udarcem postigne dva cilja, da smanji potrošnju bez pokrića i da omogućiti radnicima da svoja preduzeća doista shvate „vlasnički“ kao svoja sopstvena - što je trebalo da učvrsti široku podršku njegovoj politici. Problem je bio u tome što nikakav ekonomski racionalan program u istoriji nikad nije uspeo da nadvlada jednom raspirenu nacionalističku histeriju i ratne bubnjeve koji je uvek prate. Tako Markovićev Savez reformskih snaga nigde (osim u Bosni i Hercegovini) na prvim pluralnim izborima po jugoslovenskim republikama nije uspeo da se probije do vlasti, a nije dobro prošao ni na listama za saveznu vlast. Tada su konačno akcije Ante Markovića pale i na tržištu međunarodne politike, koja je dotle više obećavala nego pomagala, merkajući realnu snagu „jedinog čoveka koji se smeje na Balkanu“. Rat je mogao da počne. Marković se povukao i začuetao. Tek kad su ljudi osetili sve ratne i tranzicione muke, naročito u Srbiji, on se konačno preselio u legendu, u sećanje na bolji život i na izgublenu šansu Jugoslavije.

Kad brojke progovore

PIŠE TAMARA KALITERNA

U Srbiji je ovog oktobra prebrojano 7.120.666 stanovnika. To je 377.335 ljudi ili oko pet odsto manje nego 2002, iako je popis stanovništva produžen za tri dana. Broj stanovnika Srbije 2011, je samo za 412.000 veći od broja birača 2008.

Godine 1991. na području ovogodišnje Srbije bilo je 720.232 građana više nego 2011, a još 1,9 milion stanovnika Srbija je imala na Kosovu koga više nema. U međuvremenu je, prema zvaničnim podacima, oko 635.000 izbeglica uzelo državljanstvo Srbije.

Prema karti odumiranja čovečanstva koju su objavili eksperti Ujedinjenih nacija u novembru, Rusiji je preostalo oko 800 godina postojanja, čime se najprostranija zemlja sveta svrstala među desetak država koje će sa Zemlje prve nestati. Rusija će, prognoziraju naučnici UN, prestati da postoji do 2888. godine, dok se kraj SAD može očekivati tek 100.000. godine. Demografsko stanje u Rusiji neće popraviti ni zatraženo državljanstvo Rusije onih 22.000 Srba sa severnog Kosova. Uz sadašnji tempo pada nataliteta, nema sumnje, Bosanci, Hrvati i Srbi su među 79 naroda koje je Human life ubrojio među nacije koje će izumreti. Osim SAD, države koje će nadživeti ostale su Devičanska ostrva, Tunis, Francuska, Južna Koreja, Azerbejžan, Australija, bivši holandski Antili i Norveška.

Statističari uglavnom okrivljuju natalitet za smanjenje broja stanovništva u Srbiji, pa letošnja inicijativa gradonačelnika Jagodine Dragana Markovića o budžetskim povlasticama za rađanje nema protivnika. Rukovodstvo opštine Crna Trava u kojoj je „oko 200 neoženjenih između 32 i 35 godina“, ponudilo je ove jeseni samohranim majkama iz Srbije posao i besplatan smeštaj, strahujući da će Crna Trava ostati bez žitelja. Prema rezultatima popisa, Crna Trava ima 1693 žitelja, 867 manje nego pre devet godina. Uprava opštine traži „pravnike, ekonomiste, opštinske službenike i radnike u budućoj fabrici za preradu drveta“, obećavajući radna mesta u administraciji i zaposlenje u fabrici koje nema.